

KIRJA-ARVIO:

”JOKI ON JOKA PÄIVÄ ERI NÄKÖINEN”.

JOENSUUN ELLI JA MUTTA MUISTOJA SUOMEN PRAHASTA.

Kaarlenkaski, Taija & Kupiainen, Karoliina & Pankamo, Heidi & Pyykkönen, Pirita & Pöysä, Jyrki (toim.) 2005: Joensuun paikat. Kultaneito 5. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura. 438 sivua.

Pauliina Latvala

Rannassa oli vanha mies veneineen, ylisoutaja. Miehellä oli musta sarkatakki, lasipullossa maitoa ja pussissa voileivät eväinä. Maksua en muista, mutta hintaan kuului myös paluukyyti. Mies oli vakava, taisi keskittyä vain soutamiseen. Talvisin, kun joki sai jääpeitteen, luistelimme ahkerasti joen jäällä. Kokemus sinänsä oli pelottava, kun kuvitteli virtaavan veden juoksun jalkojen alla. Äitini kulki jalan joen yli Niinivaaralle töihin jäätietä pitkin. Jäätie lyhensi tuntuvasti työmatkaa, muuten olisi pitänyt kiertää Itäsillan kautta. Muistan vain sukulaisteni kauhistelleen, kuinka äiti uskalsikaan käyttää jäätietä vielä myöhään keväällä, kun jäällä oli jo vettä. (SKS JPA Joensuun paikat 758–760. 2002)

Näin muistelee vuonna 1968 syntynyt Leena Pesonen Rauma-Repolan tehtaan ympäristöä *Joensuun paikat* -antologiassa. Kirjaan on mahtunut viidesosa vuosina 2001–2002 järjestetyn samannimisen keruukilpailun teksteistä, mitä voidaan pitää edustavana otoksena aineiston aihepiiristä ja käsittelytavoista. Keruuseen saapui lähes 600 vastausta. Kertooko se kotiseuturakkaudesta vai keruun onnistuneesta tiedottamisesta ja markkinoinnista? Ehkä molemmista, mutta taustalla voivat olla myös niin kutsuttu ajan henki ja akateemisen perinteen vaikutukset. Paikallisuus ja alueellisuus ovat joensuulaisille varmaankin tuttuja teemoja myös Joensuun yliopiston perintetutkijoiden toimesta: hankkeet, kuten Sivakan kylätutkimukset, ovat voineet luoda aluetietoisuuden lumipalloeftin. Kuinka minä olen ympäröivässä tilassa? Viihdynkö siellä, olenko osa aluetani? Tunnenko paikat, merkitsevätkö ne tunnetasolla minulle

jotain erityistä? Näitä kysymyksiä eri ikäiset kirjoittajat tuntuvat pohtineen. Keruuseen osallistuneet tulkitsevat Joensuuta ympäristöineen paitsi konkreettisena tilana, parhaimmillaan ja pahimmillaan myös mielentilana. Kaupunki on osa ihmisen sisäistä karttaa, alitajuisesti kuljettuja samoja reittejä ja tutusta reitistä tietoisesti poikkeavia valintoja. Menneen lisäksi jäsennetään nykyhetkeä ja pohditaan tulevaisuutta.

Erityisen ilahduttavaa on se, että kirjoittajissa on muitakin kuin ”muisteluiässä” olevia. Koululaisten ja nuorten opiskelijoiden tapa käsitellä ympäristöään hahmottuu kertomuksissa moniulotteisesti. Lapsille tilan hahmottaminen alkaa omasta huoneesta ja kotipihasta sekä reitistä kouluun. Eräs tyttö kertoo, että hänellä on kolme eri reittiä kouluun, joista yksi vaikuttaa kiehtovimmalta: kapea ja lyhyt metsäpolku. Luontevasti samalla tullaan kertoneeksi leikkiperinteestä ja ystävistä sekä kaupunginosasta. Nuorten ja opiskelijoiden tekstit muistuttavat siitä, että Joensuu on yliopistokaupunki, jonne tullaan eri puolilta Suomea.

Kirjoituksissa korostetaan, että Joensuulla on selkeän kaupungin leima. Ruutukaavakeskustan ja katujen pragmaattisen nimeämisen ansiosta näin onkin. Kirkkokadun pohjoispäässä on ortodoksinen kirkko ja eteläisessä päässä luterilainen kirkko. Joensuun keskustan merkkipaikoiksi nimetään ensinnäkin tapaamispaikkana tori ympäröivine kävelykatuineen. Laulurinne on ympärivuotinen, mutta merkityksensä se saa kesän alkaessa ja koulujen loppuessa, kun kevätjuhlia viettävät koululaiset vanhempineen kajauttavat Suvivirren lähiympäristön iloksi. Järjestelmällisen keskustan vastakohtana mylvii ympärillä oleva villi ja vapaa Pielisjoki.

”ÄLÄ MENE MUTALAN, MUTALASSA TAPELLAAN”

Joensuun kaupungin omaleimaisuus palautuu jokeen ja sitä ylittäviin siltoihin. Suvantosilta ja Itäsilta kuuluvat joensuulaisten päivittäiseen sanavarastoon. Mutta ylitetään Joensuussa muutakin kuin joki. Nimittäin rautatie. Kertomukset siitä, kuinka lapsilta on aina kielletty rautatien läpi oikaisu, ovat lukijan silmissä arvattavissa olevia kertomuksia siitä, kuinka radan ylittäminen on aina ollut paikallinen tapa, jota on vaikea kitkeä pois.

Kaupungin voi nähdä monella tavalla. Kaupungilla on keskusta, mutta sillä on myös monia kaupunginosia. Joensuussa näitä ovat muun muassa Niinivaara, Mutala, Rantakylä ja Noljakka.

Paikkojen nimet kertovat karjalaisuudesta: Carelia-sali, lähikauppa Vatruska ja kesäfestivaalien Ilosaari, joista jälkimmäinen viitannee stereotyyppisiin heimopiirteisiin. Legendaaristen kulttuurihahmojen ravintola joen ympäröimässä kaupungissa on tietenkin Jokela. Joensuulaiset nimittävät paikkoja myös omilla, epävirallisilla nimillään. Tyttökoulu on, kuten monissa muissakin kaupungeissa, *Tipula*, *Räkättilä* kaupungin vuokra-asunto ja *iänenavvaustalo* synnytyssairaala.

Kaupungin muutoksen näkee vasta lukiessa eri vuosikymmenille sijoitettavia tarinoita ja muistoja. Etenkin puutalojen purkamisen protesti on helppo ymmärtää.

Maisema tarvitsee katsojansa. Paikkoja kuvailtaessa pohditaan kuin huomaamatta myös siellä asuvia ihmisiä. Joensuulaisten kohdalla esitellään valoisa ja pimeä puoli: sekä ystävällisyys että paljon julkisuutta viime vuosina saanut rasistinen maine. Menneisyyden Joensuuhun kuuluu myös kuuluisa Joensuun Elli, laulujen Elli, jonka kerrotaan povanneen Helsingin ja Joensuun välisellä junamatkalla. Ellistä tunnuttiin pitävän kovasti matkaseurana.

MINÄ JA KAUPUNKI

Teos on virkistävää iltalukemista kaikille, jotka ovat joutuneet kulttuurimaantieteen, paikallishistorian ja muistitiedon lumoihin. Paikkoja ja kaupungin historiaa tunteville Joensuun paikat on sekoitus nostalgiaa, samastumista ja kokemusten jakamista. Panu Ollikaisen lyijykynä- ja tussipiirustukset kuvittavat kirjan punaista lankaa kiintoisesti. Kesäkaupungissa pyöräilevä opiskelija tai baskeripäinen, ilman kypärää ajava eläkeläinen – siinä stereotyyppinen kuva Joensuussa asuvasta ihmisestä.

Perinteentutkimuksen paikallisuuteen kohdistuva huomio on tuottanut muutakin kaupunki- tai kaupunginosakirjallisuutta. Pääkaupungissa katse kohdistui muutamia vuosia sitten Kontulaan, jossa lähiöelämä näyttäytyi mainettaan myönteisemmässä valossa, kun asukkaat itse saivat äänensä kuuluviin.

FT Pauliina Latvala on folkloristiikan tutkija Helsingin yliopistossa.